

РОЗДІЛ 11 МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.231.14

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

MECHANISMS OF CHILD CARE IN INTERNATIONAL LAW

Бариська Я.О.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Біровчак А.В.,

*юридичний факультет
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Кошеля Ю.В.,

*студентка юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

У статті проаналізовано сутність і особливості механізму захисту прав дитини в міжнародному праві, розглянуто проблемні аспекти захисту прав дитини, а також колізії нормативно-правового регулювання цього питання. Досліджено теоретичні концепції та практичний досвід щодо міжнародного захисту прав дитини в міжнародному праві.

Ключові слова: нормативно-правове регулювання, право, дитина, батьки, закон, міжнародно-правовий акт, колізії, міжнародно-правові механізми, міжнародне право, захист.

В статье проведен анализ сущности и особенностей механизма защиты прав ребенка в международном праве, рассмотрены проблемные аспекты защиты прав ребенка, а также коллизии нормативно-правового регулирования данного вопроса. Исследованы теоретические концепции и практический опыт по международной защите прав ребенка в международном праве.

Ключевые слова: нормативно-правовое регулирование, право, ребенок, родители, закон, международно-правовой акт, коллизии, международно-правовые механизмы, международное право, защита.

The article analyzes the nature and characteristics of the mechanism of protection of children's rights in international law, considered problematic aspects of child protection and conflict of legal regulation of this issue. The theoretical concepts and practical experience of international child protection in international law.

Key words: legal regulation, law, child, parents, law, international legal instrument, conflict, international legal mechanisms, international law, defense.

Актуальність теми. У сучасному світі існує розгалужена система міжнародних механізмів щодо захисту прав дитини, що являють собою кілька десятків універсальних і регіональних органів із різним обсягом компетенції. Наявність міжнародних механізмів захисту прав дітей не означає їх ефективного використання. Зокрема, статистичні дані свідчать про грубі порушення прав дітей у таких розвинених країнах, як США, Канада, Фінляндія, Австрія, Бельгія, Польща, Нідерланди. Не краща ситуація на сьогодні й в Україні, де відсутнє чітке законодавство стосовно визначення прав дітей, шляхів їх порушення та санкцій для порушників.

Особливість міжнародного права у сфері прав дитини полягає в специфіці предмета правового регулювання з іноземним елементом, у якому одним із видів є іноземний суб'єкт. Завдяки цьому міжнародне право є однією з важливих галузей у вирішенні проблеми захисту прав дитини. Ця галузь є актуальною для суб'єктів права, особливо

враховуючи процеси глобалізації в сучасному світі, усе більш тісну взаємодію держав, оскільки одним із основних завдань, які стоять перед сучасними державами, є ефективний захист прав людини. Реалізація такого завдання ускладнюється щодо прав дитини, оскільки діти в силу свого психоемоційного розвитку неспроможні себе захистити самостійно.

Метою статті є дослідження сучасних методів і механізмів захисту й реалізації прав дитини в міжнародному праві.

У світовому просторі проблема захисту прав дітей висвітлена в достатній кількості праць. Зокрема, у цьому напрямі необхідно відзначити праці С. Айвазова, С. Айзекса, Я. Браунлі, В. Карташкіна, М. Родрігеса, А. Чеботарьової й інших учених. Питання міжнародного захисту прав та інтересів дитини широко досліджували вітчизняні вчені, серед яких В. Буткевич, М. Буроменський, В. Денисов, О. Задорожний, І. Лавринчук, І. Лукашук, А. Мацко, Ю. Рижук, К. Сандровський та інші.

Виклад основного матеріалу. Регіональні міжнародні механізми захисту прав людини створюються на підставі міжнародних договорів окремих груп держав, як правило, у межах географічних регіонів. На сьогодні регіональні механізми захисту прав людини створено в Європі (у межах Ради Європи – на підставі Конвенції про захист прав людини й основних свобод 1950 р.; у межах ЄС – на підставі установчих договорів ЄС; у межах ОБСЄ – згідно з Гельсінським Актом 1975 р.); в Америці – згідно з американською Конвенцією про права людини 1978 р.; в Африці – згідно з африканською Хартією прав людини 1981 р.). Після розпаду СРСР у межах СНД також було зроблено спробу створити міжнародну систему захисту прав людини на підставі Конвенції Співдружності Незалежних Держав про права й основні свободи людини 1993 р.

На думку М. Сніжко, колізії, які виникають у сфері міжнародного права, необхідно розглядати не у вузькому сенсі, тобто як колізію законів або національних правових систем права, а в більш широкому значенні, тобто як колізію правових культур, що охоплюють, окрім національних норм приватного права, ще й такі питання, як система національних соціально-юридичних цінностей (юридична аксіологія), принципи і способи тлумачення й розуміння права (юридична герменевтика), особливості національних політико-економічних систем, вплив особливостей моралі та релігійного фактора тощо [1, с. 83].

Колізійне право визначає низку колізійних прив'язок, які стосуються дітей. Зокрема, щодо встановлення й оскарження батьківства, прав і обов'язків батьків і дітей, зобов'язання щодо утримання, міжнародного усиновлення. Так, відповідно до закону, встановлення та оскарження батьківства визначається особистим законом дитини на момент її народження; права й обов'язки батьків і дітей – особистим законом дитини або правом, яке має тісний зв'язок із відповідними відносинами і якщо воно є більш сприятливим для дитини; усиновлення та його скасування – особистим законом дитини або усиновлювача [2].

До міжнародних документів, які врегульовують питання міжнародного цивільного процесу у сфері прав дитини, можна зарахувати Європейську конвенцію про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми від 20 травня 1980 р., Конвенцію про захист дітей та співробітництво у сфері міждержавного усиновлення від 29 травня 1993 р., Конвенцію про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 19 травня 1996 р. Необхідно зазначити, що в Конвенції про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання від 02 жовтня 1973 р. встановлено, що орган держави походження вважається таким, що має юрисдикцію для цілей цієї Конвенції: 1) якщо платник аліментів чи одержувач аліментів зазвичай проживали в державі походження

на момент відкриття провадження у справі; або 2) якщо платник аліментів чи одержувач аліментів були громадянами держави походження на момент відкриття провадження у справі; або 3) якщо відповідач прийняв юрисдикцію цього органу, висловивши це або подавши докази під час розгляду справи по суті, не заперечуючи проти юрисдикції [1].

На жаль, законодавство України стосовно захисту прав дітей характеризується розмитістю й алогічністю. Усі санкції за порушення прав зібрані в Сімейному, Кримінальному та Цивільному кодексах України. Як наслідок, деякі порушення прав навіть не обліковуються статистично, тобто відбувається систематичне порушення прав дітей, а в державі відсутні механізми реагування на них. Така сама ситуація є характерною й для інших країн світу, що ще раз доводить неефективність міжнародних механізмів захисту прав дітей.

Наступний аргумент на користь того, що необхідно з нової позиції поглянути на права дітей, – це геополітичні особливості сучасного світу. Зокрема, у світі більшість країн ратифікували Конвенцію про права дітей. Однак економічні, культурні, соціальні особливості тих чи інших держав призводять до суттєвих розбіжностей стосовно визначення прав дітей і, відповідно, механізмів їхнього захисту. Західний світ характеризується вільним виявленням потреб і бажань, часто доросле населення, відстоюючи свої права, тим само порушує права власних дітей. Одностатеві шлюби, непопулярність інституту сім'ї як соціального феномена, легалізація проституції, наркотиків дають змогу дорослим громадянам захистити свої права на приватне життя, а діти в таких ситуаціях часто стають заручниками – відсутність у сім'ї батька й матері, батьки, які можуть перебувати під впливом психотропних засобів тощо [3, с. 35].

З наукового погляду однією з причин неефективності міжнародних механізмів захисту прав дітей є моральна застарілість поняття «права людини» й «права дітей». Такої самої точки зору дотримується й С.В. Дацюк, який, досліджуючи права людини, виокремлює такі положення щодо необхідності перегляду самої суті цього поняття [4].

По-перше, аналізуючи Загальну декларацію прав людини, необхідно визнати, що права людини, які нею визначені, є сумнівними з позиції природного права людини на будь-яку активність щодо здійснення та відстоювання будь-яких особистих свобод.

По-друге, права людини, відповідно до цієї Декларації, є позитивними правами держави, а не самої людини.

По-третє, не зрозуміла роль суспільства щодо захисту прав людини.

По-четверте, у процесі світового розвитку з'являються нові суб'єкти, такі як транснаціональні корпорації, світові банки, що в глобальному ракурсі порушують права людей, здійснюючи глобальне пригноблення й глобальну тиранію. При цьому у вищезгаданій Загальній декларації прав людини вони навіть не згадуються, а отже, не визначені загрози від їхньої діяльності для людини [5, с. 43].

Усі наведені аргументи більшою мірою стосуються й міжнародного захисту прав дітей, які є ще більш уразливими стосовно сучасних умов функціонування провідних інститутів світу в різних сферах. Тому, на нашу думку, необхідно докорінно змінити підходи щодо розуміння сутності дітей у сучасному світі, їх прав і можливостей. Одним із таких підходів має стати розроблення концептуальних засад поняття «безпека дитини» як базового стосовно забезпечення національної безпеки, майбутнього розвитку світового простору та української державності [6].

Висновки. Отже, наявність міжнародних механізмів захисту прав дітей не означає їх ефективного використання. Зокрема, статистичні дані свідчать про грубі порушення прав дітей у таких розвинених країнах, як США, Канада, Фінляндія, Австрія, Бельгія, Польща, Нідерланди. Не краща ситуація на сьогодні й в Україні, де відсутнє чітке законодавство стосовно визначення прав дітей, шляхів їх порушення та санкцій для порушників. Тому потребує глобального перегляду сутність поняття «права дитини», яке, на нашу думку, необхідно замінити концептуально новим поняттям «безпека дитини».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сніжко М. Захист прав дітей в Україні з урахуванням міжнародних договорів з питань сімейного права / М. Сніжко // Юридичний журнал. – 2013. – № 3. – С. 83–90.
2. Аналитическая справка по Проекту рекомендаций по правам и юридическому статусу детей и родительских обязанностей Комитета министров Совета Европы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://via-midgard.info/news/in_russia/15041-analiticheskaya-spravka-po-proektu-rekomendacij.html.
3. Міжнародне право: [навч. посіб.] / за ред. М.В. Буроменського – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 336 с.
4. Дацюк С. Проблемы и перспективы прав человека / С. Дацюк [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hvylyu.org/analytics/society/problems-i-perspektivy-prav-cheloveka.html>.
5. Діти, жінки та сім'я в Україні: [стат. збірник] / Державна служба статистики України. – К.: Наукова думка, 2014. – 349 с.
6. Конвенція про права дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_021.